

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

De heilige grond van Genesis 1

Wie Genesis 1 leest en Gods openbaring wil zien zal met eerbied moeten komen. Bij de eerste bladzijde van de Bijbel geldt al: 'Doe uw schoenen van uw voeten, want de grond waarop u staat is heilig.' We mogen immers God zelf ontmoeten. Als de Schepper van al wat leeft. Die alleen orde aanbrengt is de chaos. Ook van onze gedachten, ervaringen in het leven en verwarring over wetenschappelijke beweringen. Ook van alle dingen die God schept geldt: die zijn 'de HERE heilig'. Daarom noemen we in de belijdenis ook de bijbelboeken, vanaf het eerste hoofdstuk, zo: de heilige Schriften.

E.A. de Boer ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - E.A. de Boer	
De heilige grond van Genesis (1)	645
<i>Meditatief</i> - E.A. de Boer	
De zeven kandelaars	649
<i>Wandelen met God</i> - B. Luiten	
Hoe wetenschappelijk is het geloof in God	650
<i>Achtergronden</i> - A.N. Hendriks	
Een lijdende God?	652
<i>Evangelisatie en zending</i> - M. de Vries	
Allah = God?	657
<i>Uit de kerken</i> , Lied van de week	660
<i>Uit de synode</i>	661
<i>Persberichten</i>	662
<i>Synode-impressies</i> - L.E. Leeftink	
Een gevarieerd menu	663

Het begin van de tijd

In het vorige artikel ging ik wat dieper in op de kernvragen waar we bij de uitleg van Genesis 1 altijd mee te maken hebben. Zo stond ik stil bij het soort vragen dat je aan de bijbeltekst mag stellen. Alle vragen zijn geoorloofd als de intentie maar is de Schrift beter te verstaan. Het antwoord dat uiteindelijk gegeven wordt mag de Schrift niet tegenspreken.

Ook kwam aan de orde of je publiek mag overwegen of Genesis 1 misschien een vertelkader heeft dat niet chronologisch, maar thematisch opgebouwd is. Mijn antwoord was dat er meer orde door God geschapen wordt dan een tijdsorde. Het gaat in Genesis 1 om orde in een lege en woeste aarde. En tegelijk om orde tegenover de machten die ons nú – aan deze zijde van de val – bedreigen en die in natuurrampen chaos lijken te veroorzaken. Mijn uiteindelijk antwoord was: God deelt ons zijn scheppingsdaden mee als de eerste week, een week van hoger orde dan alle daarop volgende weken. Maar wel een scheppingsweek, opgebouwd uit scheppingsdagen waarin de ene op de andere

volgt. Daarmee maakt God leven mogelijk en zet God de tijd in gang, zodat de geschiedenis kan beginnen.

Buiten de historie?

Maar is de scheppingsweek nu deel van de geschiedenis of niet? Douma schreef: 'Van "historie" is pas sprake in de reeds bestaande wereld. De schepping van hemel en aarde maakten deze historie mogelijk. In strikte zin genomen gaat het in die schepping zelf niet om historie.' Maar het 'in strikte zin' is cruciaal. Douma bedoelt: de geschiedenis op grond van de complete schepping, de geschiedenis die de mens meemaakt. Hetzelfde schreef ik zelf door van de week van Gen. 1:1-2:3 te stellen: de scheppingsweek is van hoger en groter orde dan alle volgende weken van de historie. Is dat een mystificatie? Plaats je zo de schepping niet buiten de geschiedenis om ruimte voor evolutionaire oplossingen te zoeken? Ik erken dat dit gevaar mogelijk is. In de theologie is eerder van 'Urgeschichte' gesproken om de ontoegankelijkheid ervan voor ons uit te drukken. Zo wil ik het niet zeggen. Ik bedoel er slechts dit mee (en vermoed dat Douma daarmee zal instemmen):

1. Gods scheppingsdaden bereiden de levensgang op aarde voor en zetten de tijd in gang.
1. De scheppingsdagen vormen de opmaat voor de geschiedenis waarin de week van zes dagen werken en een dag rusten ons door de Schepper zijn voorgedaan.
1. Het is Gods openbaring aan zijn volk Israël dat a. het dagritme vanaf de avond tot de namiddag kende en aan wie b. later in het vierde gebod opgedragen is de Schepper in werken én rusten te volgen.

Door de scheppingsweek van alle volgende weken voor de mens te onderscheiden benadruk ik ook: wij – aan deze zijde van de zondeval – moeten niet wagen Gods scheppingsmacht in twijfel te trekken of het scheppingsbericht uit te kleden.

Tijdsorde en volgorde

Toch stem ik nog niet meteen in met de stelling, dat je geschiedenis alleen kunt beschrijven vanuit exacte chronologische volgorde. Alsof dat de enige manier is waardoor de betrouwbaarheid van Genesis 1 overeind staat. Wij gaan in het Westen op een andere manier met tijd om dan men in het Oosten deed. Dag, datum en exacte kloktijd zijn voor ons essentieel. De computer is erop ingesteld om de zomertijd te kiezen! Ik heb in mijn vorige artikel laten zien dat er meer orde in Gods scheppingsdaden is dan volgorde en afgrenzing in de tijd. Ik kan hier niet met stelligheid spreken. Ik waag het niet de opeenvolging van dagen in de scheppingsdaden van God te ontkennen. Maar ik schrijf de betrouwbaarheid van het bericht ook niet honderd procent aan onze opvatting van chronologie toe.

Stel dat de kerken een leeruitspraak à la Assen 1926 zouden doen. De grens van wat legitieme exegese is werd inzake dr. Geelkerken toen zo gemarkeerd: wat in het paradijs zintuiglijk waarneembaar was van de slang en haar spreken én van de bomen. Zouden we bij Genesis 1 dan zeggen: gereformeerde exegese moet uitgaan van een chronologische orde van dagen (en eventueel van vierentwintig uur)? Ik vind het al te makkelijk om niet van dagen als volle etmalen te spreken en wel van exacte tijdsorde. Dagen zijn dagen.

we trekken de scheppingsweek niet totaal in onze taal met zijn westerse namen voor de weekdagen

Mag je Genesis 1 ook zo weergeven: 'Op zondag schiep God het licht, op maandag maakte Hij scheiding tussen de wateren boven en beneden...' Ik bedoel dit niet oneerbiedig. Maar zó zouden wij historie beschrijven. Zo leer ik het de kinderen op catechisatie niet. Maar ik leer hen wel: op de eerste dag schiep God het licht, op de tweede... enz. We trekken de scheppingsweek niet totaal in onze taal met zijn Westerse namen voor de weekdagen. Er is een eerbiedige afstand, want we staan in Genesis 1 op heilige grond.

Creatie en inspiratie

Een volgende kernpunt in de uitleg van Genesis 1 is: goddelijke of menselijke auteur? Ja, God is de enige en betrouwbare Getuige! Daar hoort echter de aloude vraag uit de leer van de inspiratie bij: het is God die zich door de Geest openbaart, maar in hoeverre schakelt Hij de talenten van de schrijvende mens in? De openbaring over de scheppingsweek (en het paradijs) kan van mond op mond zijn overgeleverd. Op een gegeven moment in Israëls geschiedenis is die opgeschreven, en wel in het eerste boek van Mozes. Heeft Gods Geest dit aan de schrijver precies zo ingegeven als het geschreven staat of ging Gods openbaring door de denk- en belevingswereld van de schrijver heen?

Het is duidelijk dat het om Gods openbaring aan Israël gaat. Dat herkennen we bijvoorbeeld in het *dagritme*: 'Het werd avond en het werd morgen, de eerste dag'. Terwijl westerlingen de dag van middernacht tot middernacht of van morgen tot avond indelen. Mag dit bewijzen dat de menselijke auteur vanuit zijn beleving van de werkelijkheid iets aan de vormgeving van het scheppingsbericht bijdroeg? Daar zal niemand moeite mee hebben. Ook het *uitspan-*

sel van de tweede scheppingsdag laat iets zien van de beleving van toen: het Hebreeuwse woord voor uitspansel duidt op iets hard, een gewelf. Ik herken dat bijv. in Deut. 28:23 waar de HERE dreigt dat 'de hemel boven uw hoofd van koper' zal zijn. Dampkring, zeggen wij die meer met een bewolkte hemel dan met strak blauwe lucht te maken hebben. Logisch toch dat de normale menselijke waarneming van de natuur de beschrijving kleurt? We mogen overwegen in hoeverre Gods openbaring door de denkwereld van de schrijver heengaat. Dat doet niet af van de majesteit van Gods Woord. Van God die schept door zijn sterke wil uit te spreken.

Inspiratie en cultuur

Het is een stap verder om te vragen: kan de schrijver van Genesis 1 ook Israëls *weekritme* van zes plus één dag in het scheppingsbericht verwerkt hebben? Dat is veel ingrijpender, nu het geen detail betreft, maar de vormgeving van het hele hoofdstuk. Toch gaat het om precies dezelfde vraag: heeft Gods Geest het zo gezegd of ging de openbaring door de expressie - de creatieve vormgeving - van de menselijke schrijver heen?

Bij Israëls weekritme is het een cirkelredenering. De HERE heeft aan Israël de week van zes plus één dag gegeven. Hij heeft de sabbat aan zijn volk geschonken en daarbij aan zijn werk en rust van de scheppingsweek herinnert (Ex. 20:11; 31:17). Heeft de schrijver vanuit de aan Israël geschonken week het scheppingsverhaal in die vorm gegoten? Dat is de kaderhypothese waarover het eerder ging. Of mag je alleen spreken over Góð, de Schepper, die openbaart hoe Hij zijn wereld in zes dagen schiep en dáárom zijn volk het weekritme van

het is duidelijk dat het om Gods openbaring aan Israël gaat, dat herkennen we bijvoorbeeld in het dagritme

zes plus één dag gaf? We mogen dat laatste niet ontkennen. Dat past ons niet op de heilige grond van Genesis 1. Evenmin bij de heilige berg Horeb in Exodus 20:11. Maar ik meen dat we de eerste vraag wel mogen onderzoeken, zoals Doedens deed: om dieper te peilen in hoeverre de Geest gebruikmaakt van de belevingswereld van de schrijvende mens die de heilige openbaring over de schepping mocht ontvangen.

We hebben leren zeggen: *God past zich aan* (accommodatie) aan ons bevattingsvermogen en spreekt dus 'onze taal'. Zo zei Johannes Cal-

vijn het, en zo zei Klaas Schilder het hem na. Met de denklijn van de accommodatie ligt de nadruk op Góð die zich openbaart in de Bijbel. Maar die denklijn lost niet alle onze vragen op. God kan zich ook aanpassen aan onze taal door de schrijver denk- en werkruimte te schenken (zoals we die van een evangelist als Lucas ook erkennen). Als die vraagstelling maar winst voor onze eerbied voor en ons verstaan van de heilige Schrift oplevert.

Waarneming en wetenschap

Laten we er even vanuit gaan dat Gods openbaring over de schepping inderdaad door de belevingswereld van de schrijver heenging. Legt dat ook *beperking* op, zodat ons inzicht in Gods scheppingswerk beperkt wordt door de grens aan het voorstellingsvermogen van toen? De schrijver stelt zich het uitspansel als een hard gewelf voor. En een watervoorraad bóven die van de wateren beneden gescheiden is. Wij weten inmiddels van dampkring en ozonlaag. Heeft de bijbelschrijver een wereldbeeld, opgebouwd uit simpele waarneming, waar wij een ander wereldbeeld hebben dat door wetenschappelijke waarneming ingevuld is? En levert die eenvoudige waarnemingstaal in de Bijbel beperking van de openbaring op, omdat wij méér weten?

Ik geloof er weinig van dat nieuwere inzichten in de scheppingstructuren ons verstaan van de Bijbel veranderen. Dat wij méér weten dan de vroegere mensen zegt niet dat wij ook dieper weten of wijzer zijn. De waarneming van de structuur van de natuur is ook vandaag een heel normale manier van denken en spreken. De zon gaat nog altijd óp! Ook al weten wij dat het niet de aarde, maar de zon het vaste middelpunt is.

We moeten ook niet te gauw omvallen van wetenschappelijke inzichten. Daarbij is meestal sprake van een model van verklaring. De tijdperken van miljarden jaren horen bij de *theorie* van evolutie. Een theorie die geen enkel vast ijkpunt heeft. De theoloog gaat over de grens van zijn wetenschap heen als hij schrijft: 'Ook de leeftijden voor de aarde en voor prehistorische dinosaurussen e.d., die veel hoger uitvallen dan wij op grond van de bijbelse gegevens zouden vermoeden, kunnen we moeilijk bestrijden' (Douma, *Genesis*, 46). Ook gaat het mij te ver als hij schrijft: 'Waarom zouden we een theorie als over de *oerknal* (de big bang) zonder meer moeten afwijzen op grond van wat de Bijbel over Gods schepping zegt?' (47). Een christen mag met belangstelling kennisnemen van wetenschappelijke bezinning op de wording en ouderdom van het heelal. Douma schrijft terecht dat die belangstelling kan samengaan met de 'eenvoudige' opvatting van Genesis 1. Elk christen die zich bezighoudt met natuurwetenschap mag vrijmoedig binnen het raamwerk van gangbare modellen werken. Die modellen mogen de werkelijkheid verhelderen, maar kunnen die niet verklaren. Wat de HEER

tegen Job zegt geldt ook voor ons: 'Waar was jij toen Ik de aarde grondvestte? Vertel het me als je zoveel weet. Wie stelde haar grenzen vast? Jij weet dat toch?'

Energie en oerknal

Douma heeft gelijk: 'Zo heeft het bv. geen zin te proberen de dagen in Gen. 1 uit te rekken tot 'dagen' van miljoenen of miljarden jaren, om toch maar overeenstemming te bereiken met uitkomsten van het wetenschappelijk onderzoek' (45). Hij laat het scheppingsbericht voor zichzelf spreken. En hij laat de wetenschap voor zich spreken. In Genesis 1 onderwijst God ons geen natuurkunde. Maar Hij openbaart wel waar alle onderzoek van de schepping begint: in de samenhang van de werken van zijn hand.

Soms lijkt het alsof bij Douma de natuurwetenschap teveel gezag krijgt. Wat wij niet kunnen rijmen in het scheppingsverhaal kan dan zwaarder accent krijgen dan wat in de modellen van wetenschap ongerijmd is. De 'oerknal' maakt de overtuiging aannemelijk dat de aarde een begin gehad heeft. Dat mag niet-christenen helpen, maar het helpt hen niet in de Schepper te geloven.

Helpt de theorie van een 'oerknal' ons Genesis 1 beter te verstaan? Interessanter vind ik de gedachte of we bij de schepping van het licht op de eerste dag misschien aan *energie* mogen denken. God, die in zichzelf een en al licht is, ontketent als begin van zijn scheppingswerk de energie die al het leven mogelijk maakt. 'Licht' kan ook metaforisch 'leven' betekenen ('*or*'). Het valt niet met 'zonlicht' samen. Een nauw verwant woord, met gelijke medeklinkers, is 'vuur' ('*ur*'). Zoals ook bliksem de lucht laat oplichten, zonder door de zon veroorzaakt te zijn.

het illustreert hoe het scheppingsverhaal ons uitdaagt Gods werken te bewonderen

De Schepper bundelt het licht ook in de zon, zoals Genesis 1 ons van de vierde dag meedeelt. De afwisseling van licht en donker begint. God noemt dit 'dag en nacht', zoals wij het mogen herkennen: in de aanwezigheid van licht ligt de voorwaarde van leven besloten. Zelfs als in de nacht het licht afwezig is, rust ons leven in de hand van God die zélf het licht is. Het is maar een gedachte (en misschien hele-

maal niet origineel). Maar het illustreert hoe het scheppingsverhaal ons uitdaagt Gods werken te bewonderen. En niet voor theorieën te buigen die Genesis 1 problematiseren. Hoe groter onze eerbied voor wat en hoe de HERE ons over de schepping openbaart, des te meer creatief wordt de wetenschapper die de elementen onder de loep neemt.

Schilderen

Mij is gevraagd: ga je niet te creatief met het citaat van K. Schilder om? Ik voerde hem aan om te bewijzen dat uitlegkundige vragen bij Genesis 1 ons niet vreemd zijn. Beslissend is of we naar de Bijbel toe denken, of ervan af. Schilder schreef over 'zeven perioden'. Nu is het wel zo dat 'de mannen van Assen' in hun exegetische discussie binnen het raam van de Bijbel wilden blijven. Sommigen vatten de zevende dag als een periode op, omdat toen Gods rusten begon en Hij niet verder schiep. Naar analogie zouden de zes dagen dan ook perioden kunnen zijn. Rijkelijk speculatief, vind ik, en niet een bewijs 'uit de Schrift' (ook al vindt Schilder dat wel). Schilder zelf blijft over de scheppingsdagen spreken als 'fragmenten van tijd', met het accent op 'tijd'. Ik snap best waarom je bij de eerste drie scheppingsdagen, vóór de creatie van de zon, de 'dag' ruimer kan opvatten. En toch zie ik niet in waarom de dag opgevat als periode perse nog een 'fragment' van geschapen tijd moet heten.

Schilder is inderdaad geen getuige à décharge voor de 'kaderopvatting'. Ik haalde hem aan op dit punt: naar de Schrift toedenken, en niet ervan af. Wie dat doet mag niet direct het verwijt van schriftkritiek krijgen. Wetenschapsmensen hebben denkruimte nodig. Laten zij maar met verve schilderen hoe zij Gods scheppingswerken bewonderen én niet uitgelezen raken in dat geweldige eerste hoofdstuk van de heilige Schrift.

Dr. E.A. de Boer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zeist

De zeven kandelaars

De heilige Geest in Openbaring (2)

‘Toen zag ik zeven gouden lampenstandaards...’ (Opb. 1:12)

E.A. de Boer ■

Jezus Christus laat zich vanuit de hemelse heerlijkheid zien. Het eerste beeld is: iemand als een mensenzoon. Hij wandelt tussen de zeven gouden kandelaars. De herinnering aan de ene gouden kandelaar in de tabernakel wordt wakker geroepen. Omdat wij bij ‘kandelaar’ aan een kaarsenstandaard denken lezen we nu: lampenstandaard. Op de schacht en op elk van de drie armen aan weerszijden brandden zeven lampen, zodat het licht aan de voorzijde viel (Ex. 26:31-40; Num. 8:2-4).

Johannes krijgt uitleg: de lampenstandaards beelden de zeven gemeenten uit (1:20). In vers 11 had Christus aan Johannes opdracht gegeven wat hij te zien kreeg in woorden te vertolken en aan zeven met name genoemde gemeenten te sturen: naar Efeze, Smyrna, Pergamum, Tyatira, Sardes, Filadelfia en Laodicea. Hoe klein-menselijk het daar ook toegaat, ze mogen zich eerst als standaard voor Gods lamp zien! De lamp van God die niet uit mocht gaan. De christenen mogen samen, verzameld in de gemeente, lichtdrager zijn. Alsof elke gemeente, als eens in de tempel, dé lampenstandaard mag zijn. Met zevenvoudig licht. Alsof Jezus Christus het aantal lichtdragers met zeven vermenigvuldigd heeft!

De kandelaar met z’n zeven lampen was al in het oude verbond beeld van de heilige Geest. Dat weet ik, in terugblik, door het Pinksterfeest. Wat was ook al weer het zichtbare teken dat de Geest is uitgestort? Precies, ‘een soort vlammen, die zich als vuurtongen verspreidden en zich op ieder van hen neerzetten’ (Hand. 2:3). Het vuur de Geest wordt niet kleiner als die zich in meerdere vuurtongen verdeeld. Op elk van de leerlingen is zichtbaar dat de vlam van Gods Geest op hen, in hen brandt. De vuurtong beeldt uit dat de tongen van mensen in vuur en vlam voor het evangelie komen te staan. Christus bundelt het vuur van zijn leerlingen in de ene gemeente, die zevenvoudig licht mag dragen.

Die een complete lampenstandaard is, zo compleet als de gouden kandelaar het in de tempel was. Bij de verwoesting van Jeruzalem door de Romeinse generaal Titus in het jaar 70 A.D. is de kandelaar daar weggevoerd. Vandaag nog is de afbeelding op de triomfboog van Titus in Rome te zien. Maar de jonge kerken mogen weten: God heeft het licht dus toen niet weggenomen! Ineens ziet Johannes zeven kandelaars van puur goud. Een schitterend gezicht: brandend licht, weerkaatsend op het gepolijste goud.

Had Jezus niet tegen zijn leerlingen gezegd: ‘Jullie zijn het licht van de wereld!’ (Mt. 5:14). Johannes moet erover nagedacht hebben: blijft het licht wel branden in de gemeenten, in de steden? Er is zoveel tegenstand, zoveel kleingeloof. Nu mag hij in een visioen ineens zien: Gods Geest zorgt zelf dat de kandelaar wordt aangestoken, en blijft branden. Dat is: licht blijft geven. Hoe? Door het vuur van de Geest én door de tongen van mensen. Die, net als op Pinksteren, groot spreken van Gods grote daden.

Het eerste beeld voor de gemeente is dus: een gouden kandelaar met zeven lampen. Het eerste beeld van Jezus Christus na zijn hemelvaart is: Hij wandelt als de mens die Hij is, tussen de zeven lampenstandaards. Johannes krijgt geen kijkje in de hemel. Hij mag de realiteit op deze aarde doorzien: een kring van gouden lampen, zoals de zeven gemeenten in Asia liggen. De Heer Jezus Christus is haar werkelijkheid. Hij beschikt over de zeven Geesten van God, zoals Hij ook aan de gemeente in Sardes zegt (3:1). De vlam blijft in mijn hart branden als ik mijn plaats in de gemeente inneem. Als ik beseft hoe uitgeblust ik in mijzelf ben, als Hij zijn Geest niet uitzendt.

Dr. E.A. de Boer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zeist

Hoe onwetenschappelijk is het geloof in God

wandelen met God

Grote deining in de politiek.

Het geloof in God kun je toch niet serieus nemen?

B. Luiten ■

Nu valt daar veel over te zeggen. Bijvoorbeeld dat het aanhangen van de evolutietheorie ook een geloof is. Het is een aanname van iets dat gebeurd zou zijn, volstrekt onverklaarbaar en dus onwetenschappelijk.

Maar dat wordt al gezegd, in alle toonaarden, gelukkig.

Waar het mij nu om gaat is, dat het geloven in God *niet* onwetenschappelijk is. Integendeel, in de bijbel komen we heel mooie voorbeelden tegen van het gebruiken van je waarneming om het bestaan van de levende God vast te stellen.

Logisch denken

Paulus loopt door Athene. Een stad vol goden. Hij kijkt om zich heen en stelt vast: er is een God die jullie nog niet kennen, namelijk 'de God die de wereld gemaakt heeft en alles wat er in leeft' (Hand. 17:24).

Hoe kan hij dat zo zeggen? Waarom kennen ze Hem niet?

Wel, denk dan even *logisch* na. Jullie eigen dichters, zegt Paulus, zeggen dat wij uit God voortkomen. En zo is het ook. Maar dan kan Hij toch niet van goud zijn of van zilver of steen?

Als je zelf van vlees en bloed bent, is je oorsprong toch niet van hout?

En als je zelf 'iemand' bent, is je bron toch niet 'iets'?

Mensen zonder rede

Volgens mij hanteert Paulus hier een wetenschappelijk aanvaard uitgangspunt. Uit dode materialen komt geen menselijk leven voort. Andersom: menselijk leven komt niet voort uit wat niet leeft. *Dat is nog nooit vertoond!* Wetenschap is toch wat je kunt vaststellen?!

Het is heel logisch om te stellen: als je zelf een levend wezen bent, is je bron dat ook. Dat is waarin Paulus ons voor gaat.

In het verlengde daarvan: als jij oren hebt, kan je bron heel goed horen. Als jij ogen hebt, kan je bron heel goed zien. Dat is de logica van Psalm 94, waar de conclusie getrokken wordt: 'kom tot inzicht, onverstandigen. Dwazen worden jullie ooit wijs?' In de oude vertaling van

1951 staat hier 'redelozen', heel frappant. Mensen zonder rede, dat zijn zij die niet helder denken, niet logisch, niet wetenschappelijk. Het is toch zonneklaar? Als jij verstand hebt, heeft je bron dat ook, en waarschijnlijk is die dan nog een beetje knapper dan jij. Om dat te snappen hoeft je nog geen bijbel open te doen.

Terug naar de bron

Eén stapje verder: als jij een persoon bent, is je bron dat ook. Als jij een hart hebt, een ziel, een ego, heeft je bron dat ook. Als jij kunt voelen, liefhebben, haten, koesteren, kan je bron dat ook. Als jij blij kunt zijn of teleurgesteld, kan je bron dat ook. En ga zo maar door.

Hoe komt het dat ieder mens relationeel is aangelegd? Zou dat ook niet iets zeggen over onze bron? Ja, uiteraard!

Puur logisch nadenkend in een samenleving vol bruisend leven en heftige relaties, die evenwel geen levende Schepper aanvaardt, kun je tot de verantwoorde conclusie komen: 'jullie hebben de ware God nog niet leren kennen'. Wie Hij verder ook mag zijn, dat komt daarna aan de orde. Het gaat nu alleen om dit deugdelijk uitgangspunt, dat in ieder zinnig debat is in te brengen.

Elementen van waarheid

Van Paulus leren wij, dat je je niet te snel op de bijbel moet beroepen. Natuurlijk heeft Gods Woord een grote invloed op je denken, maar toch, wanneer je in gesprek komt met ongelovigen en niet-christenen moet je je inspannen om een ingang te krijgen in hun denken. Paulus beroept zich in Athene op de Griekse dichters. In hun heidense werken ontdekte hij een element van waarheid. Hij grijpt dat aan en gebruikt het. Zoals heden ten dage zoveel waarheid schuilgaat in allerlei producten van wetenschap en kunst. Het is belangrijk om dat te zien en te benoemen, om van daaruit te ontdekken dat het geloof in God nog zo gek niet is. Om een ander voorbeeld hierbij te halen: het holisme benadrukt de eenheid en de samenhang van de mens met zijn wijde omgeving, tot in de sterrenhemel toe. Puur heidens gedachte-

goed, dat leidt tot de aanbidding van moeder aarde en biodynamisch gekweekte groenten. Toch zit er een pracht van een waarheid in: de mens is geschapen in samenhang met zijn omgeving; dat is waar en volop herkenbaar. God sprak tot de mens bij de zondeval: 'vervloekt is de akker om wat jij hebt gedaan' (Gen. 3:17). En straks zal heel de schepping delen in de heerlijkheid van Gods kinderen (Rom. 8:21). Die samenhang moeten we dus zeker niet gaan bestrijden, integendeel, die kan aanknopingspunt zijn in een gesprek. Om vervolgens te laten ontdekken dat het holisme slechts een gebrekkige waarheid is: als je echt de mens in al zijn samenhangen wilt nemen, moet je niet bij de sterrenhemel ophouden. Dan moet je juist de Scheppergod erbij betrekken en Hem vereren.

Zo kun je puur wetenschappelijk toch een heel eind komen. En dat is niet zo vreemd, want Gods bestaan is *per definitie* niet strijdig met wetenschap, zolang die wetenschap maar eerlijk is.

Onwil als vooroordeel

Daar wringt de schoen. Hetgeen duidelijk werd door het felle en emotionele verzet tegen een open en eerlijk debat waarin het geloven in God een reële gedachte zou zijn. Die reacties gingen veel verder dan: 'wij geloven niet in God'. Want dat staat een mens vrij in dit land, hoe triest het ook is. Nee, het verzet had mede als inzet: 'wij willen ook niet dat anderen in God gaan geloven, wij willen in geen enkel opzicht gestoord worden door het mogelijke bestaan van God'. Hetgeen gecamoufleerd werd door een beroep op de scheiding van kerk en staat, die evenwel geenszins aan de orde was. Men vocht voor een strikte scheiding van *christelijk geloof* en staat, maar die is nergens afgesproken.

Vanwaar die oneerlijke benadering, het bij voorbaat uitsluiten van een mogelijke betekenis van de Scheppergod?

Omdat de mens egoïstisch is geworden. Hij is in staat om God en zijn naaste te haten. Die haat tegen God werd haast voelbaar achter die interruptiemicrofoons. Schrikbarend. Dat die afkeer tegen God zo diep kan zijn.

Maar zo is de mens dus. Hij wil zijn eigen gang kunnen gaan. Zijn eigen hartstochten alle ruimte geven, ongehinderd door wie dan ook. Ten diepste is dat de vrijheid van de VVD, het is de vrijheid van de franse revolutie: 'geen god en geen meester'.

Even werd heel duidelijk zichtbaar hoe de tegenstellingen zich verscherpen, ook al delen we met elkaar één samenleving en kan dat gelukkig ook nog.

Kijken in een spiegel

Maar laten we niet blijven hangen in een oordeel over anderen. Zelf zijn we van nature precies zulke mensen. We zullen het niet openlijk zo zeggen, maar in stilte kunnen we net zo goed veel te weinig doordrongen zijn van de *persoonlijkaanwezigheid* van de levende God. Afgoden van goud en zilver kun je hanteren zoals je wilt, je kunt ze meenemen, je kunt ze ook een avond thuis laten. Maar dat houdt op als God net zo levend is als jij, en als Hij je geschapen heeft in een relatie met Zichzelf. Dan ben je ineens niet meer van jezelf, je hebt iemand om rekening mee te houden. Mensen van na de zondeval ervaren dat als lastig. Terwijl God juist de zonde uit ons leven wil wegdoen én alle gevolgen daarvan, met name die afstandelijkheid.

Dus kijk je ook in een spiegel, als je dergelijk openlijk verzet tegen God meemaakt. Met daarbij de vraag: hoe betrokken ben je zelf op God, de bron van je leven? Wil je handelen en wandelen voor zijn ogen en spreken tot zijn hart? Kan best wel confronterend zijn.

Terwijl Paulus de mensen niet in de confrontatie liet zitten. Hij mocht vervolgen met de blijde boodschap: hoe vaak en hoe langdurig je deze Scheppergod ook beledigd hebt, door Hem te ontkennen, Hij wil daaraan voorbij zien als je nu naar Hem toe komt.

Woorden vol liefde, om opnieuw je bron te zijn.

Ds. B. Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum

Een lijdende God?

Als ik op catechisatie de vraag stelde: waaraan denken wij op Goede Vrijdag? kreeg ik meer dan eens het antwoord: dat God voor ons geleden heeft! Daarbij kwam het dan al gauw tot een nieuwe vraag van mij: mag je wel zeggen dat God onze vloek en straf droeg?

Ik haastte me dan mijn catechisanten op het hart te binden dat de gereformeerden altijd iedere vorm van theopaschitisme, van een lijden van God in verband met het kruis hardgrondig hebben verworpen.

A.N. Hendriks ■

Toch lijkt het dat de Schrift opening geeft aan gedachten over een lijden van God. Paulus schrijft dat wij met God verzoend zijn door de dood van *zijn Zoon* (Rom. 5:10) en dat God zijn eigen Zoon niet gespaard, maar voor ons allen overgegeven heeft (Rom. 8:32). De apostel zegt dat hij leeft door het geloof in de Zoon van God, die hem heeft liefgehad en Zich voor hem heeft overgegeven (Gal. 2:20). In Handelingen 20:28 spreekt Paulus zelfs over de gemeente, die God zich verworven heeft door het bloed van *zijn Eigene*.

Ook onze belijdenis heeft het over 'de dood van Gods Zoon' (antw. 40 HC) en over 'de kruisdood van Gods Zoon' (DL II, 3).

Zijn we niet te haastig wanneer wij elke gedachte aan een lijden van God uitbannen? En is er toch niet enige schriftuurlijke grond voor het antwoord van mijn catechisanten van weleer?

Paulus spreekt toch over de *dood* van Gods Zoon? En in 1 Korintiërs 2:8 zegt hij zo duidelijk dat op Goede Vrijdag 'de Heer der heerlijkheid' gekruisigd is.

Modern theopaschitisme

De gedachte dat God geleden heeft, is al heel oud. We vinden haar reeds in de tijd van de vroege kerk bij een ketter als *Praxeas* die het goddelijke in Christus met de Vader vereenzelvigde en zo kwam tot de stelling dat het de Vader is die geleden heeft.

Sabellius beschouwde de Vader, de Zoon en de Heilige Geest als verschijningsvormen van de ene God en beweerde dat in Christus de lijdende God op het toneel is verschenen.

Anderen die niet zo ver gingen als de genoemde ketter, kwamen toch tot theopaschitische uitspraken, doordat zij het 'ware

God' van onze Verlosser ten volle rechte wilden doen. Als Christus werkelijk Gods Zoon is, kan men er niet om heen dat er sprake is van een Goddelijk lijden. In de twintigste eeuw vindt er een krachtige opleving plaats van het theopaschitisme, zij het dat het in een wat ander jasje verschijnt dan in de vroege kerk het geval was. Er zijn daarbij duidelijk twee verschillende invalshoeken te onderscheiden ¹⁾.

Allereerst is er de invalshoek vanuit de leer van de *verzoening*. Men wil recht doen aan wat Paulus schrijft in 2 Korintiërs 5:19: God was in Christus de wereld met Zichzelf verzoenende. Wie over het lijden van Christus spreekt, mag het 'God zelf' niet vergeten! Wil er van verzoening sprake zijn, dan moet God zelf eraan te pas komen. Het lijden van Christus moet meer dan louter ménselijk lijden zijn geweest. In het kruisgebeuren lijdt God zelf, draagt Hij zijn eigen gericht. Dit moderne theopaschitisme vond in de bekende Zwitserse theoloog *Karl Barth* een krachtig vertolker. Hij spreekt over 'de zelfovergave van God' in het lijden van Christus en stelt dat op Golgotha 'de eeuwige God zelf òns zijn en ònzen ondergang, in den vorm van een misdadigersdood... als Zijn eigen zijn en ondergang heeft aanvaard' ²⁾. Barth gaat hierin wel heel ver, wanneer hij zegt: 'Lijdt God zelf in Jezus Christus den vloek, waaraan onze existentie vervallen is, dan houdt dit in, dat Hij, deze Andere, zijn existentie voor ons geofferd heeft' ³⁾.

In latere publicaties heeft Barth zijn gedachten over de verzoening uitgewerkt en zonder aarzeling gesproken over het *lijden* van God, van zijn *gehoorzaamheid* en van zijn *zelfprijsgave* gesproken ⁴⁾.

Modern theopaschitisme vinden wij ook in wat de hervormde theoloog A. van de Beek over de

verzoening schrijft. Hij wil voluit honoreren dat God in Jezus Christus in ons midden verschenen is. Wie dat serieus neemt, kan het lijden bij God niet weghouden. 'Als God in de wereld komt, dan komt Hij op de wijze van het lijden... Het meest fundamentele wat God in de mensenwereld ervaart, is dat zij Hem niet moeten' ⁵⁾. Pilatus veroordeelt ten diepste "In de gekruisigde mens Jezus wordt de Heer uit de hemel gekruisigd: God zelf. God draagt de schande. Hij ondergaat ons lot, als lijdende, schuldige mensen' ⁶⁾. Van de Beek komt zelfs tot de uitspraak: 'God spreekt de vervloeking uit... Daartoe is God mens geworden: om zichzelf te vervloeken' ⁷⁾.

Het spreken over het lijden van God kwam in de twintigste eeuw niet enkel op vanuit de leer van de verzoening, het kwam ook op uit de confrontatie met de verschrikkingen die zich in deze eeuw voordeden. We kunnen dan denken aan de beide wereldoorlogen en de wreedheden in de concentratiekampen. Vanuit al dit menselijk lijden keek men met nieuwe ogen naar God. Men stelde dat God daar niet verantwoordelijk voor kon zijn. Integendeel, het kan niet anders dan dat God daar nog meer dan mensen zélf aan lijdt. Krachtig nam men dan ook stelling tegen de idee van een God die niet vatbaar is voor lijden (*impassibilis*). De Bijbel verkondigt ons een God die zeer bewogen is met wat mensen ervaren. Staat er niet geschreven: 'In al hun benauwdheden was ook Hij benauwd...' (Jes. 63:9)?

De Duitse Theoloog D. Bonhoeffer, die door de nazi's werd omgebracht, vond juist in het kruis van Christus zo'n troost in de gevangenis. De lijdende God is degene bij wie wij vertroosting in ons lijden vinden. 'God laat zich uit de wereld terugdringen tot op het kruis, God is zwak en machteloos in de wereld en juist zo en alleen zo is Hij met ons en helpt Hij ons' ⁸⁾. Gods kinderen mogen weten dat God in hun lijden zélf lijdt!

De beide invalshoeken (vanuit de leer van de verzoening én vanuit de confrontatie met menselijk lijden) kwamen sterk samen in een boek dat de Leidse studentenpredikant H. Wiersinga dat sterk de aandacht trok ⁹⁾. Hij rekent radicaal af met de idee van een God die boven alle lijden verheven is. Er zit voor hem waarheid in het oude theopaschitisme: God lijdt metterdaad! God lijdt zelfs zwaarder dan mensen, want Hij lijdt als outsider. Hij neemt het lijden vrijwillig in Jezus op zich. En zo wordt Hij als outsider insider. Juist in Jezus, de Zoon van God, zien wij het lijden van God, zien wij het lijden van god met óns lijden. Wiersinga spreekt zelfs over 'de gekruisigde God' ¹⁰⁾. Onze troost is dat God met ons 'meelijdt' en 'onze bondgenoot' in het lijden is ¹¹⁾.

God in Christus

Wij zagen reeds dat de Schrift inderdaad spreekt over de dood van Gods Zoon. In het lij-

den dat over Jezus kwam, zien we dat God zijn eigen Zoon niet gespaard maar voor ons allen overgegeven heeft. Rechtvaardigt dit spreken de gedachte dat God in Christus leed?

De christelijke kerk heeft deze conclusie nooit willen trekken. Daarbij speelde in de vroege kerk zeker ook de overtuiging dat God boven alle lijden verheven is en goddelijk lijden tekort doet aan zijn eeuwige heerlijkheid. Maar vooral het getuigenis van de Schrift heeft de kerk genoopt hier pas op de plaats te maken. Het Nieuwe Testament verhindert ons in schijnbare logische rechtlijnigheid vanuit het 'ware God' zijn van Christus door te redeneren naar een lijden van God.

Het lijden blijkt namelijk een opdracht te zijn, die Christus als *Middelaar* volbrengt. Hij spreekt in verband met zijn sterven aan het kruis over het gebod, dat Hij van zijn Vader ontvangen heeft (Joh. 10:18), over de Vader die Hem geheiligd en in de wereld gezonden heeft (Joh. 10:36), en over het *werk*, dat de Vader Hem te doen gegeven heeft (Joh. 17:4).

Dit alles heeft de kerk ervan weerhouden te spreken over een lijden van God in Christus, en God te zien als het Subject van het lijden. Dat Christus stond onder de toorn van God en door God verlaten is, is niet in te voegen in een lijden, waarvan God zelf het Subject is. Zeker, het Nieuwe Testament spreekt over de dood van Gods Zoon en zegt dat de Heer der heerlijkheid gekruisigd is. Maar op andere plaatsen wordt ons duidelijk dat wij hier moeten denken aan de Zoon en de Heer, die *in het vlees gekomen is*. Wij mogen zulke zegswijzen niet losmaken van het kerstevangelie!

rechtvaardigt dit spreken de gedachte dat God in Christus leed?

Paulus schrijft in Filippenzen 2:8 over de kruisdood, maar hij verkondigt eerst hoe Gods Zoon mens werd: Hij, die in de gestalte van God was, heeft zich ontledigd en de gestalte van een dienstknecht aangenomen en is aan de mensen gelijk geworden. Wat Johannes ons verhaalt over het lijden van Gods Zoon, staat in het licht van die centrale boodschap in het eerste hoofdstuk van zijn Evangelie: 'Het Woord is vlees geworden en heeft onder ons gewoond' (Joh. 1:14). In Hebreëen 2:14 wordt gezegd dat Gods Zoon deel kreeg aan ons vlees en bloed om zo door zijn dood de duivel te onttroonen. Hoezeer het bij zijn lijden van Christus gaat om de Zoon van God *in het vlees*, blijkt wel heel sterk uit Galaten 4:4: 'Maar toen de volheid des tijds gekomen was, heeft God zijn Zoon uitgezonden, geboren uit een vrouw, geboren onder de wet, om hen, die onder de wet waren, vrij te kopen...'

God was inderdaad in Christus de wereld met zichzelf verzoenende. God was er helemaal bij. Maar *in Christus*, in Hem die als de Zoon van God mens werd, geboren uit een vrouw, en zo de Middelaar werd. Hij die voor ons leed, was de 'Sterke God', maar wel als 'Kind Geboren' (Jes. 9:5) en 'geopenbaard in het vlees' (1 Tim. 3:16)!

Twee naturen in één Persoon

De geschiedenis van de vroege kerk maakt duidelijk dat wij ook wanneer wij het lijden van Christus met het Nieuwe Testament zien als het lijden van Gods Zoon, die mens werd, nog niet klaar zijn met het theopaschitisme. Goed, laat het Gods vleesgeworden Zoon zijn, die het lijden onderging, maar het was dan toch wel Gods *eigen Zoon*. Wanneer wij echt honoreren dat God zelf in zijn Zoon ons kwam redden, hoe ontkomen wij dan aan de conclusie dat het toch ook God was, die in Christus leed? Hoe kan men het 'ware God' van Christus belijden, zonder tot de uitspraken van Barth en Van de Beek te komen?

De vroege kerk is reeds indringend met deze vragen bezig geweest ¹³⁾. Het leidde uiteindelijk tot een uitspraak van het concilie van Chalcedon (451) waarin de leer over de Persoon van Christus kerkelijk werd vastgelegd. Al eerder was men gaan spreken over twee 'naturen' van Christus: een goddelijke en een menselijke, en over zijn 'Persoon'. Er waren theologen die een 'scheidingschristologie' voorstonden: de twee naturen werden zo zeer van elkaar gescheiden, dat je eigenlijk met twee verschillende personen te maken kreeg: de goddelijke Persoon van de eeuwige Zoon én de menselijke persoon van Jezus van Nazaret (zo met name *Nestorius*). Er waren er ook die een 'vermengingschristologie' aanhingen: de godheid en mensheid van Christus werden zo met elkaar vermengd, dat er eigenlijk maar één godmenselijke natuur overbleef (zo met name *Eutyches*) ¹⁴⁾.

Het concilie van Chalcedon rekende met beide visies zeer beslist af. Het beleet: '... één en dezelfde Christus, Zoon, Heer, Eniggeborene, *in twee naturen*, onvermengd, onveranderd, ongedeeld, ongescheiden... samengebracht *in één persoon*...'

Men kan op het spreken van de kerk in Chalcedon commentaar hebben ¹⁵⁾. De woorden 'persoon' en 'natuur' hebben in onze tijd betekenis, die niet geheel sporen met wat de concilievaders daaronder verstonden. Maar de kerk heeft met deze aanduidingen het getuigenis van de Schrift willen honoreren, dat onze Middelaar 'echt God' en 'echt mens' is, en dat er bij Christus tegelijk sprake is van één Persoon. Hij, die in de gestalte van God was, nam de gestalte van een dienstknecht aan en werd aan de mensen gelijk. En *in die gestalte van een dienstknecht* vernederde Hij zich en ging Hij naar het kruis (Fil. 2:6-8).

De Persoon die leed, was de Zoon van God (Rom. 5:10; Gal. 2:20). Maar Hij deed dit 'naar

het vlees' (1 Petr. 4:1), 'in een vlees, aan dat der zonde gelijk' (Rom. 8:3).

Dit getuigenis van de Schrift heeft de kerk van de Reformatie ertoe gebracht te belijden dat Christus de last van Gods toorn droeg 'aan zijn menselijke natuur' (vgl. antwoord 17 HC.), als mens. Tegelijk heeft de kerk beleden dat Hij dit als mens alleen maar kon doen, omdat Hij ook God was. In die wondervolle eenheid van God en mens zijn was Hij en kon Hij zijn het Lam van God dat de zonde van de wereld droeg. Zo kon Hij de eeuwige dood doorlijden en ons het eeuwige leven verwerven.

Wat de Schrift zegt over Christus' *opdracht* tot lijden en over de *gestalte* waarin Hij leed, verbiedt ons de conclusie te trekken dat God zelf Zich boog onder onze vloek en voor ons leed, hoezeer het waar is dat de Persoon die leed, ook de eniggeboren Zoon van God was (vgl. DL. II, 4). Tegelijk moeten wij met K. Schilder vasthouden dat Christus alleen in de kracht en capaciteit van zijn *beide* naturen het lijden heeft kunnen volbrengen ¹⁵⁾.

Paulus spreekt over het *geheimenis* van de godsvrucht (1 Tim. 3:16). Daaraan worden wij herinnerd, niet alleen bij het kerstevangelie maar ook op Goede Vrijdag. Het mysterie van de Persoon van onze Verlosser komt sterk op ons af, wanneer wij nadenken over zijn lijden en sterven. Wij zullen het nooit logisch doorzichtig kunnen maken hoe Gods Zoon in het vlees Zich boog onder onze straf en het toch niet waar is dat *God* voor ons stierf. Maar waar ons begrijpen tekortschiet, mag de jubel van het geloof opklinken op Hem, die ons verzoend heeft door de dood van zijn Zoon (Rom. 5:10) ¹⁶⁾.

Lijdt God met ons?

Wij zagen reeds dat men niet alleen vanuit de leer van de verzoening kwam tot een spreken over het lijden van God. Het moderne theopaschitisme kent ook een invalshoek vanuit de confrontatie met het leed dat de twintigste eeuw zo gekenmerkt heeft. Theologen die vanuit deze confrontatie redeneren, protesteren heftig tegen de gedachte van een God die boven alle leed verheven is en niet bewogen wordt door het leed dat zijn mensenkinderen treft.

Zij keren zich tegen de oude gedachte van de apatheia: de Here God kent geen gemoeds-aandoeningen, wordt niet door iets van buiten af bewogen. Het is naar hun oordeel een waan-idee, dat helaas vanuit de vroege kerk in de moduleer eeuwen heeft rondgespookt, nadat het krachtig verdedigd was door de grote kerkleraar Origenes in de derde eeuw ¹⁷⁾.

Sporen daarvan vinden wij ook bij gereformeerde theologen. *Calvin* bijvoorbeeld meent dat God boven alle emotie verheven is. Wanneer de Schrift spreekt over felle gevoelsuitingen van God, dan moeten wij dat 'figuurlijk' (*figurete*) verstaan. De Schrift beeldt Hem zo uit, 'niet als Hij in zichzelf is, maar als Hij

door ons wordt gevoeld'. De reformator schrijft: 'Hoewel Hij generlei gemoedsaandoening heeft, getuigt Hij dat Hij toorn tegen de zondaars. Zoals we dus wanneer we horen, dat God vertoornd is, ons niet een of andere beroering in Hem moeten voorstellen, maar veeleer in 't oog moeten houden dat deze zegswijze aan ons gevoel ontleend is, omdat God het gelaat van een toornige en verbolgene schijnt te hebben, zo dikwijls als Hij zijn oordeel voltrekt...' ¹⁸⁾.

Ik noem in dit verband ook K. Schilder, die eveneens er niet van wil weten dat God door iets van buitenaf 'aangedaan' kan worden. Er zijn geen 'affecten' in God. 'Kan God door iets, dat van buiten Hem komt, wel be-roerd worden? Is het niet veeleer zóó, dat Hij alleen zichzelf beweegt? Krachtens zijn zaligheid en vrijheid? Afficeeren is *beïnvloeden!*' ¹⁹⁾.

Schilder gaat zelfs zo ver dat hij meent dat zelfs Gods tóorn niet door mensen kan worden 'opgewekt'. Want dan komt men onvermijdelijk weer uit bij de leer van Gods toorn als 'affect', waarbij wij vergeten dat God het voorwerp van zijn toorn altijd vóór is. ²⁰⁾

Het zal duidelijk zijn dat theologen die zo spreken over Gods 'onaandoenlijkheid' geen enkele opening bieden voor de gedachte die wij bij zoveel moderne theologen vinden: dat God met ons meelijdt en dat Hij aan ons leed nog zwaarder tilt dan wijzelf doen.

Maar is de Here God wel zo 'onaandoenlijk'? Spoort wat Calvijn en Schilder in het voetspoor van een lange traditie zeggen, wel met het getuigenis van de *Schrift*?

spoort wat Calvijn en Schilder in het voetspoor van een lange traditie zeggen, wel met het getuigenis van de Schrift?

Ik denk aan wat wij lezen over Gods *smart* in zijn hart in verband met de boosheid van de mensen vóór de zondvloed (Gen. 6:6), over zijn *benauwd* zijn in de benauwdheden van zijn volk (Jes. 63:9), over zijn hart dat zich in Hem omkeert (Hos. 11:8), over het *bedroeven* van zijn Geest (Jes. 63:10, Ef. 4:30), en over de *innerlijke barmhartigheid* van God, waarvan de oude Zacharias spreekt (Luk. 1:78). En dan zwijg ik maar over wat de Schrift zegt over Gods toorn en naijver, die spreken van zijn verontwaardiging en emotioneel reageren ²¹⁾.

De God waarover de Schrift spreekt, is allesbehalve 'onaandoenlijk'. De Here blijkt zeer bewogen te zijn met zijn volk (Richt. 10:16), een bewogenheid die zelfs getypeerd wordt als 'het ruisen van Gods ingewanden' en die een krachtige pleitgrond blijkt (Jes. 63:15).

Wat de Schrift zegt over Gods smart, zijn hart, zijn bewogenheid zullen wij niet weg moeten theologiseren, maar moeten verstaan in het licht van zijn *heiligheid*. Bij dit alles moeten wij steeds het woordje 'heilig' zetten. Gods heiligheid is allereerst dat Hij totaal ánders is dan wij mensen. Hij is met niets of niemand te vergelijken (Jes. 40:25). 'Ik ben God en geen mens, heilig in uw midden' (Hos. 11:9). Gods smart is daarom heilige smart en zijn bewogenheid met ons in ons leed is heilige bewogenheid. Terecht is erop gewezen dat dit alles zijn plaats heeft in de levendige omgang die de Here met zijn volk in het verbond heeft ²²⁾.

Maar hoezeer God met ons lot bewogen is, de bewering dat Hij *met ons meelijdt* en 'onze bondgenoot' in het lijden is, gaat te ver. De theologen die dit stellen, dwalen altijd eerst in de leer van de verzoening, doordat zij op de een of andere manier God *zelf* in Christus zien lijden. Vanuit dit theopaschitisme in de verzoeningsleer komt het bij hen dan tot een ingrijpende wijziging in de godsleer: de onaandoenlijke God van weleer wordt de meelijdende God, die Zich met ons buigt onder het leed.

Maar de Schrift zegt nergens dat de Here met ons mee-lijdt. Het lijden van de tegenwoordige tijd wordt door Paulus gezien in het licht van Gods *oordeel*. Er is een 'vruchteloosheid', waarvan God 'de schepping' (dus inclusief de mensen) heeft 'onderworpen' (Rom. 8:21).

Het leed zou er niet zijn wanneer wij in Adam de dood met al zijn verschrikkelijke voorboden en entourage niet over ons hadden heen gehaald (Rom. 5:12). Waren er geen zonden, dan waren er ook geen wonden!

Dit leed wordt niet door God met ons gedragen. Het kan niet, want het strijdt met alles wat de Schrift over Gods oordeel zegt. En het hoeft ook niet. Want Hij heeft dit leed door *Christus* laten dragen. 'Hij heeft onze zwakheden op Zich genomen en onze ziekten heeft Hij gedragen' (Mat. 8:17). Hij kwam 'om allen te bevrijden, die gedurende hun ganse leven door angst voor de dood tot slavernij gedoemd waren' (Hebr. 2:15).

Onze troost is niet dat God met ons mee-lijdt, maar dat Hij om Christus' wil in het leed ons zeer *nabij* is. Onze weg is voor Hem niet verborgen (Jes. 40:27). Hij 'kent' de dagen van de vromen (Ps. 37:18), ook de moeilijke. En Hij 'kent' de smarten van zijn volk (Ex. 3:7). God 'aanschouwt' moeite en verdriet om het in zijn hand te leggen (Ps. 10:14). Zoals een moeder troost, troost Hij zijn volk (Jes. 66:13) en 'ontfermt zich' over zijn ellendigen (Jes. 49:13). Hij is in de benauwdheid bij ons (Ps. 91:15) en Hij slaat acht op de ellendige, de verslagene van geest (Jes. 66:2). Zo vaak het leed ons treft, mogen wij weten dat God er is als *Jahwe*, de God die zich *betoont* een Helper te zijn in benauwdheid. Tegelijk mogen wij er troost in vinden dat wij op weg zijn naar de grote genezing. Eens worden alle tranen gedroogd

(Openb. 21:4). En zal niemand meer zeggen: zie, ik ben ziek! (Jes. 33:24). Want Christus nam onze zwakheden op zich en droeg onze ziekten. Hij doorleed heel onze dood. Dan zal blijken hoe waar het is wat Paulus Gods lijdende kinderen toeroept: het lijden van de tegenwoordige tijd weegt niet op tegen de heerlijkheid die over ons geopenbaard zal worden (Rom. 8:18)!

Dr. A.N Hendriks is emeritus-predikant van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum

- 1) Vgl. A. van Egmond, *De lijdende God in de Britse theologie van de negentiende eeuw*, Amsterdam 1986, p. 28.
- 2) Karl Barth, *De Apostolische Geloofsbelijdenis*, Nijkerk (1935), p. 109.
- 3) Karl Barth, *a.w.*, p. 114.
- 4) Vgl. G.C. Berkouwer, *De triomf der genade in de theologie van Karl Barth*, Kampen 1954, p. 294, die verwijst naar Barths *Kirchliche Dogmatik*, 4, 1 en 2.
- 5) A. van de Beek, *Jesu Kurios. De Christologie als hart van de theologie*, Kampen (1998), p. 146.
- 6) A. van de Beek, *a.w.*, p. 153.
- 7) A. van de Beek, *a.w.*, p. 155.
- 8) D. Bonhoeffer, *Verzet en overgave*, Amsterdam 1956, p. 137.
- 9) Herman Wiersinga, *Verzoening met het lijden?*, (Baarn 1975).
- 10) Herman Wiersinga, *a.w.*, p. 60.
- 11) Herman Wiersinga, *a.w.*, p. 66.
- 12) Vgl. M. Feitsma, *Het theopaschisme. Een dogmahistorische studie over de ontwikkeling van het theopaschisch denken*, Kampen 1956, p. 78: 'De uitdrukking "deus passus" bleef karakteristiek voor de Alexandrijnse theologie, terwijl de Antiocheners daar ernstig bezwaar tegen hielden'.
- 13) Vgl. B. Kamphuis, 'Chalcedon in Kampen', *Theologia Reformata*, jrg. 48, nr. 1, p. 28.

- 14) Vgl. H. Bavinck, *Gereformeerde Dogmatiek* 3, Kampen 1929, p. 288, die verzucht: 'Voorshands kan de theologie, indien zij waarlijk Schriftuurlijke en Christelijke theologie wil zijn, niet beter doen dan de leer der twee naturen te handhaven'. B. Kamphuis vraagt zich af: 'Is het mogelijk om verder te komen dan Bavincks verzuchting, dat we voorshands maar bij de twee-naturen-leer moeten blijven?' (*a.w.*, p. 40), en bepleit een 'verder doordenken van de christologie in onze tijd'.
- 15) K. Schilder, *Heidelbergse Catechismus* 2, Goes 1949, p. 211).
- 16) Vgl. hierbij wat Calvijn zegt: 'Voorzeker, God heeft geen bloed, en lijdt niet, en kan niet met de handen getast worden, maar aangezien Hij, die waarachtig God en mens was, Christus, voor ons gekruisigd zijnde, zijn bloed vergoten heeft, wordt datgene, wat in zijn menselijke natuur volbracht is, in oneigenlijke zin, hoewel niet zonder reden, op zijn Godheid overgebracht' (*Institutie* 2, 14, 2).
- 17) Vgl. H.M. Kuitert, *De mensvormigheid Gods*, Kampen 1962, p. 58v.
- 18) *Institutie* 1, 17, 13. A. Baars, *Om Gods verhevenheid en Zijn nabijheid. De Drie-eenheid bij Calvijn*, (Kampen 2004), p. 696 zet terecht een kritische kanttekening bij deze opvatting van Calvijn.
- 19) K. Schilder, *Heidelbergse Catechismus* 1, Goes 1947, p. 474. Schilder opponeert daarbij tegen de remonstrantse leer van de veranderlijkheid van God. Vgl. K. Schilder, *Heidelbergse Catechismus* 3, Goes 1950, p. 83 en p. 127. Hij ziet 'de leer van Gods eenvoud' hier in het geding. J. de Jong, *Accommodatio Dei. A theme in K. Schilder's theology of revelation*, Kampen 1990, p. 77 wijst erop dat Schilder het 'tota simul' toepast op Gods onveranderlijkheid: God bezit 'alles tegelijk'.
- 20) K. Schilder, *Heidelbergse Catechismus* 1, p. 488. Voor kritiek op de zienswijze van Schilder zie J. Douma, *Algemene genade*, Goes 1966, p. 296v.
- 21) Vgl. H.G.L. Peels, *Wie is als Gij?*, Zoetermeer (1996), p. 55 en p. 122.
- 22) Vgl. H.M. Kuitert, *a.w.*, p. 228. Maar dat betekent nog niet dat wij met Kuitert alleen maar over God mogen spreken als 'de mensvormige Bondgenoot'!

KERNREDACTIE:

Drs. G.J. van Middelkoop,
Prof. Dr B. Kamphuis

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Dr. E.A. de Boer, Drs A.L. Th. de Bruijne,
Drs. I.D. Haarsma, Prof. Dr. G. Kwakkel,
Drs. B. Luiten, Drs K. de Vries, J. Westert.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, Drs E. Brink, J.M. de Jong,
Drs. A.S. van der Lugt, Dr J. Smelik,
Drs. H. Veldman

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3653552

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media.bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,50 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 109,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december
- opzegging van het abonnement dient 1
maand voor aanvang van het nieuwe abon-
nementsjaar schriftelijk of per e-mail te
geschieden (voor 1 december)
Losse nummers € 1,50 (incl. Porto).

De Reformatie is op Daisy cd-rom ver-
krijgbaar bij de Chr. Blinden-
bibliotheek voor blinden en slecht-
zienden. Tel. (0341) 565477.

ADVERTENTIES (aquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
Prijs: € 0,45 per mm.
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uit-
gever is het niet toegestaan artikelen uit dit
blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Allah = God? ¹⁾

evangelisatie en
zending

Een missionaire benadering (I)

M. de Vries ■

Iedere keer duikt de vraag weer op: “Is Allah, over wie Moslims het hebben, dezelfde als de God van ons, Christenen?” Nou ja, iedere keer. Vooral binnen de kerk dan. In de praktijk van het gesprek met Moslims speelt de vraag eigenlijk niet zo’n rol. Wanneer je met Moslims in gesprek bent, heb je het gewoon over “God”. Nooit over “jullie God” en “onze God”.

Intussen laat zich de vraag wel zó vertalen: wat is de verhouding tussen Christenen en Moslims? Staan wij diametraal tegenover elkaar of is er ook een zekere verwantschap?

Om te beginnen twee opmerkingen naar aanleiding van deze vraag. Vervolgens maak ik twee missionaire notities bij “Moslims” en “zending”. Het is, tenslotte voor deze keer, ook interessant ons in te denken hoe ambivalent moslims tegen ons aankijken en wat zij zich voorstellen van hun contact met ons.

Tweede gebod

Wanneer ik de religie van Moslims moet benoemen in termen van de eerste tafel van de decaloog, dan kies ik vooral voor wat de HERE in het tweede gebod bedoelt met: “een gesneden beeld maken”. Op het eerste gezicht kan dit standpunt bevreemden, vooral Moslims. Want in een moskee tref je, anders dan in een Hindoetempel, perse geen enkel beeld aan. Vanuit mijn perspectief evenwel laat zich de plaats die de Koran heeft bij Moslims vergelijken met wat het gouden kalf betekende voor Israël in de woestijn. De God van Abraham is voor Moslims in de Koran geprojecteerd en is, ondanks zijn transcendentie, in een “duidelijke Arabische taal”²⁾ binnen handbereik gebracht. In nieuwtestamentische taal gezegd: voor Moslims is hun heilig boek wat wij van onze Here Jezus Christus zeggen: “het beeld van de onzichtbare God”.³⁾ God is neergedaald in “het wonder van Mohammed” en wil in elk geval in Koranische teksten aanbeden worden. Als Protestant kan ik ook een vergelijking trekken met de hostie in de Roomse mis. De aanbidding ervan wordt naar mijn mening in Zondag 30

van de Heidelbergse Catechismus minder juist aan het eerste in plaats van aan het tweede gebod gerelateerd.

wat betekent dit voor onze distantie tot de Islam?

Wat betekent dit voor onze distantie tot de Islam? Schept de benadering: “Allah geen afgod maar God, niet gediend op de manier die Hij bevolen heeft”⁴⁾, ruimte voor beleving van een zekere oecumene? Voor samensprekingen zoals Vrijgemaakt Gereformeerden hebben met Christelijke Gereformeerden, alleen een beetje moeilijker? Hebben wij daardoor minder te bespreken met Moslims dan met Hindoes? Het betekent niet dat er niet zoveel meer aan de hand is. Zegt de apostel Jakobus niet: “Wie de gehele wet houdt, maar op één punt struikelt, is schuldig geworden aan alle geboden”⁵⁾ En het kan niet voor niets zijn dat God juist het tweede gebod voorzag van een uitgebreide

waarschuwing. God wil zijn eer niet delen met een ander, maar evenmin behandeld worden als was Hij Zichzelf niet. Het onderscheid tussen tweede en eerste gebod is trouwens ook niet waterdicht. Na de oprichting van de stierkalveren in Betel en Dan werd makkelijk de Baälsdienst in het tienstammenrijk geïntroduceerd.

Toegepast op de Islam: hoewel Moslims claimen dat alleen de Koran een betrouwbaar idee geeft van de oorspronkelijke Bijbel, God openbaart Zich in het Oude en het Nieuwe Testament. De inhoud van de Koran accepteer ik, net als de apocriefe boeken, zover die daarmee in overeenstemming is en dat is niet op alle punten. God wordt, los van zijn mensgeworden Zoon in Wie Hij Zichzelf gaf, gereduceerd tot een onberekenbare maar toch ook weer te begrijpen sultan die niet Zichzelf maar vooral zijn wil bekendmaakt. Ik vier de mis niet mee. Ik kus geen beelden of kruisen. (Al moet ik mij af en toe wel een handkus van Oosterse zusters laten welgevalen.) Nog veel minder bid ik de salaam mee. Ik spreek wel samen met Moslims. Anders dan met Hindoes, die zich niet met Joden en Christenen kunnen vinden in het "Sjema` Yisraa'iel".⁶⁾ Ook heel anders dan met Roomsens voor wie het kruis toch maar centraal staat. Maar we hebben niettemin heel wat te bepraten, vanwege de gedeelde pretentie de ene God van Abraham te dienen.

Fenomenologisch

Ik vind het wel interessant, maar de geschiedenis die godsdienst heeft gehad maakt mij voor de vraag of Allah God is eigenlijk niet zoveel uit. Wij hebben in het licht van de Heilige Schrift de empirische of fenomenologische Islam te beoordelen. Of, beter nog, we hebben te maken met concrete Moslims, die zich ook weer van elkaar onderscheiden en niet met "de Moslim" in het algemeen. Er zijn immers niet alleen Soennieten en Sjiieten maar ook vier rechtsscholen en verschillende minder of meer rationalistische filosofische stromingen met ieder hun eigen ideeën over de kenbaarheid van God. En dan heb je het alleen nog maar over hen die bewust in een bepaalde traditie staan en zich er intellectueel op bezinnen.

Zelfs wanneer je sommige wetenschappers zou moeten toegeven dat, bij gebrek aan buitenkoranische bronnen, het wetenschappelijk bewijs zelfs niet te leveren valt dat de profeet Mohammed een historische persoon was, neem ik Moslims serieus. Zij bestaan, met hun overtuigingen.⁷⁾

Vrijgemaakt Gereformeerd in 2005 zijn niet perse de "ware kerk" vanwege de zaaksgerechtigheid in het geding tijdens de Tweede Wereldoorlog. Omgekeerd kunnen Moslims binnen de "grootfamilie" van "de Abrahamitische religies" terecht zijn gekomen, zelfs al zou de Islamitische "Allah" wortels hebben in de maangod Hubal of welke heidense high-god dan ook. Is het woord waarmee wij de Aller-

hoogste aanduiden niet ook een herinnering aan een macht die door onze Germaanse voorouders werd aangeroepen? Toen ik in Zuid-Afrika voorganger was, noemde ik in de gebeden de Vader van Jezus Christus "Modimo", terwijl met het meervoud "badimo" nog altijd de "vooroudergeesten" worden bedoeld. Wat ik bedoel is dat je uit de meest diepgaande research naar de oorsprong van de Islam conclusies over Moslims kunt trekken die gewoon niet meer gaan over de mensen in de moskee.

Missionair

Intussen stel ik dat de gesprekken met Moslims vallen onder zendingswerk. Dat ik ben aangesteld als missionair predikant houdt niet in wat heel veel mensen ervan denken. Dat ik, zoals een aanhanger van het Wachttorengenootschap langs de deuren ga, bijvoorbeeld. Of dat ik voortdurend eenzame asielzoekers probeer te verleiden om Christen te worden. Ik ben zelfs niet uit op een maximum aan bekeerlingen. Wat ik probeer is gelegenheden te benutten of te creëren waarop ik "het geheimenis der godsvrucht"⁸⁾ voor moslimoren mag vertolken. Inclusief voor die van het establishment, want ik wil niet, subversief, "ònder Moslims" werken. Alsof ik iets stiekems doe wat het daglicht niet kan verdragen. En ik zie dit volop in het licht van Jezus' opdracht in Handelingen 1 om van Hem te getuigen. Hij zei: in Judea en Samaria en "tot het uiterste der aarde".⁹⁾ Samaritanen en Romeinen, neven en nichten en mensen die compleet buiten de familie staan, worden hier over één kam geschoren. Iedereen wordt door Jezus uitgenodigd: "Komt tot Mij, allen, die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven".¹⁰⁾ Zonder onderscheid, "met bevel van geloof en bekering".¹¹⁾

iedereen wordt door Jezus uitgenodigd met bevel van geloof en bekering

Iemand van een Islamitische organisatie zei eens dat er geen Moslim in Rotterdam op mij zat te wachten. Ik lees in de eerste profetie over "de knecht des HEREN" dat "de kustlanden op zijn wetsonderricht zullen wachten".¹²⁾ Als Jesaja het al zo bekijken mocht... God legde het oude Israël al deze woorden op de lippen: "Egypte en Iraq vermeld Ik als degenen die Mij kennen; zie, Palestina, Libanon en Zwart Arabië: deze is in de kerk geboren".¹³⁾ Ik heb het niet zo op de uitdrukking "zending drijven". Dat klinkt me veel te fanatiek. Maar als ik ergens door gedreven word...

Speciaal

Je kunt Moslims vergelijken met Roomsens, Samaritanen, Mormonen, Hindoes, Shintoïsten of Druïden. Om veel overeenkomsten vast te stellen, kun je ze in elk geval met Joden op één lijn stellen. Waarom zouden we de Moslims met hun spijswetten en reinigingsrituelen niet kunnen zien als een Joodse sekte, waarvan de leden grotendeels leven in - een uitdrukking van henzelf voor Arabieren van vóór Mohammed: "al-asli al-jaahiliyyi", in "de tijden der onwetendheid"?¹⁴⁾ Ook Paulus zag al overeenkomst tussen het toenmalige Jeruzalem enerzijds en Hagar, de stammoeder van de Moslims naar zichzelf zeggen en de berg Sinaï in Arabië anderszijds.¹⁵⁾

Moslims en wij hebben het over God, Abraham, Mozes, David. En, anders dan de Joden, ook nog over Jezus. Ik geloof dat wij vanwege onze onmiskenbare onderlinge verwantschap een speciale missie hebben naar de Moslims. De apostel Paulus staat voor mij model. In alle Turkse steden deed hij eerst de synagogen aan. Maar na z'n bekering ging hij allereerst naar Arabië, zoals wij lezen in Galaten 1.¹⁶⁾ En waar dat Arabië ook precies gelegen heeft en of nu wel of niet de Moslims zich kunnen beroepen op een biologische afstamming van een Arabische Ismaël, blijkens Galaten 4 ging Paulus in elk geval naar een gebied dat linkte aan Hagar.¹⁷⁾ Vóór al verkondigde "de apostel der heidenen" het evangelie van "Jezus Christus en die gekruisigd"¹⁸⁾ aan mensen die in zijn visie de oudste geschiedenis met hem deelden: de tent van Abraham.

(Tussen haakjes, nu ik mij verbonden voel aan de Moslims en nog meer met Oosterse Christenen wanneer ik in het Midden-Oosten ben, kijk ik wat beschaamd terug op de tijd dat ik "gewoon" gemeentepredikant was. Ik begrijp niet goed meer dat ik altijd wel in de "kleine oecumene" geïnteresseerd was. En ook nog wel de collega opzocht van de kerk waarmee m'n ouders braken. Maar de pastoor was te ver weg en zag ik niet staan.)

Ik had het daar net over "onwetendheid". Kunnen ze dan niet beter weten? Houden Moslims niet bewust "de waarheid in ongerechtigheid ten onder"?¹⁹⁾ Nee. "Hoe zullen zij dan Hem aanroepen, in wie zij niet geloofd hebben? Hoe geloven in Hem, van wie zij niet gehoord hebben? Hoe horen zonder prediker?"²⁰⁾ "Niemand heeft me in Marokko de waarheid verteld", zei Samira, die zich onlangs liet dopen. "Waar zijn jullie beelden?", vroeg een Islamitische godgeleerde (!) toen hij onze kerk bezichtigde. Wist hij veel?

Laat hun de eer

"De God van de Christenen, over wie hebben we het eigenlijk?" Moslims hebben ook wel een idee over ons. Sterker nog, vanwege het reactionaire karakter van de Islam, is hun mening over ons minstens zo welomschreven. Zoals

onze Heidelbergse Catechismus antirooms is, is hun geloofsleer in zekere zin uitgesproken antichristelijk van karakter. De Islam is met zijn ontkenning van de goddelijkheid en de kruisdood van onze Here Jezus Christus in wezen een hartaanval op de belijdenis van "de kerk van alle tijden".

zoals onze Heidelbergse Catechismus antirooms is, is hun geloofsleer in zekere zin uitgesproken antichristelijk van karakter

Tegelijk komt het bij geen Moslim, in Oost noch West, op om het in gesprek met ons over "jullie God" te hebben. Misschien wel nadrukkelijk over "Allah", al spreekt hij, zijn Korancitaten daargelaten, overigens vlekkeloos Nederlands. Net zoiets als wat de (zichzelf zo noemende) Jehovah's Getuigen doen, die God consequent "Jehovah" noemen. Maar Christenen behoren tot de "ahl al-kitaab", de "mensen van het Boek". Intussen maakt het corrupte beeld dat wij over de enige ware God hebben, ons tot plegers van "shirk", wat neerkomt op afgoderij. Zeg maar: zoiets als "zonde tegen de Heilige Geest".

Mijn idee: accepteer van Moslims dat ze zeggen dat ze dezelfde God als wij vereren. Beantwoord hun vragen en stel vragen aan hen vanuit de Heilige Schrift. Spreek vooral vrijmoedig over God. "Belijd Hem naar waarheid".²¹⁾ En laat je Islamitische vrienden dan "de eer" om, desgewenst, Allah als een "gans andere" te definiëren.

Islamitische heilsgeschiedenis

Moslims hebben, ondanks het ontbreken van een chronologische orde in de Koran, ook een zekere "heilsgeschiedenis". Niet alleen twee "testamenten", de in Mekka en de in Medina neergezonden verzen. Maar ook een rigide vervangingstheologie. Ook al denken zelfs kerkmensen dat Moslims achterlijk zijn, zij definiëren zichzelf heel anders. Zoals wij menen dat de Joodse religie achterhaald is sinds het volbrachte werk van de Messias, heeft voor de Islam niet alleen het Jodendom maar evengoed het Christendom sinds het optreden van de profeet Mohammed zijn tijd gehad. Iemand die van Moslim Christen wordt, is voor een Moslim niet minder vreemd dan een Gereformeerd iemand die zich tot het orthodoxe Jodendom bekeert.

Daarentegen heerst er onder Moslims een sterke overtuiging dat de bekering van Christenen tot de Islam een kwestie van tijd is. Som-

mige door Moslims uitgegeven “dialoogboekjes” beginnen met een gesprek tussen een Moslim en een Christen, terwijl aan het eind een Moslim en een dan inmiddels Moslim geworden persoon met elkaar praten.²³⁾ Ik citeer Dr. Maneh Hammad Al-Johani, bekend via uitgeverij Dien in Leiden: “Veel geleerden en grote denkers, die nog tot het Christendom behoren, stemmen langzamerhand in met de Islamitische standpunten, in veel gevallen echter zonder praktische gevolgen. Dit komt overeen met mijn overtuiging, dat naarmate de wetenschappelijke en bijbelse studies vorderen, deze de neiging vertonen meer in overeenstemming te zijn met de Islam. (...) Volgt een citaat uit de Soerat FoeSSilat: “Wij zullen hun onze tekenen aan de horisonten en in henzelf laten zien zodat het voor hen duidelijk wordt dat het de waarheid is”^{23, 24)} Een uitspraak van de Turkse twintigste eeuwse theoloog Said Nursi in zijn Risale-i-Nur: “Christianity will either erupt, or being purified, lay down its arms before Islam”.²⁵⁾ Hij kon best wel eens gelijk krijgen. Ik ben niet zo bang voor Turken en Marokkanen die ons gaan overheersen. Het percentage allochtone Moslims in Nederland is nog altijd vergelijkbaar met dat van de Christenen in Syrië. Maar zodra Moslims de Islam een Westers gezicht weten te geven en een hanteerbare oplossingen bieden voor Westerse problemen, zal met name de jeugd van de kerken waar zelfs de voorgangers niet meer zuinig zijn op wat hun is “toevertrouwd”,²⁶⁾ zich straks wellicht meer herkennen in wat imam Nour’dien van Dijk²⁷⁾ te bieden heeft, dan dat ze zich nog aangesproken voelen door Orlando Bottenbleij of Hans Esbach. “La qaDDara ‘l-laahu” - Moge Allah het verhoeden!

Ds. M. de Vries is gereformeerd predikant te Rotterdam-Stad voor missionaire dienst onder Moslims in het Rijnmondgebied

- ¹ Bewerking van een inleiding, gehouden op een symposium op 10 maart 2005 te Ede, naar aanleiding van het themanummer van Theologia Reformata van juni 2004 over de Islam.
- ² Soerat an-nahl: 16,103.
- ³ Kolossenzen 1,15.
- ⁴ Naar *Heidelbergse Catechismus* Zondag 35.
- ⁵ Jakobus 2,10.
- ⁶ Deuteronomium 6,4.
- ⁷ Vergelijk: Wim Raven, *Ontstaan en verbreiding*, in: Henk Driessen (red.), *In het huis van de islam*, Geografie, geschiedenis, geloofsleer, cultuur, economie, politiek, 1997, 34vv.
- ⁸ I Timoteüs 3,16.
- ⁹ Handelingen 1,8.
- ¹⁰ Matteüs 11,28.
- ¹¹ *Dordtse Leerregels* II.5.
- ¹² Jesaja 42,4.
- ¹³ Naar Psalm 87,4.
- ¹⁴ Handelingen 17,30.
- ¹⁵ Galaten 4,25.
- ¹⁶ Galaten 1,17.
- ¹⁷ Galaten 4,22-26.
- ¹⁸ I Korintiërs 2,2.
- ¹⁹ Naar Romeinen 1,18.
- ²⁰ Romeinen 10,14.
- ²¹ *Heidelbergse Catechismus* Zondag 36.100.
- ²² Bijvoorbeeld: Kh. Bahaudin Mudhary (vertaling: A. Shihabuddin), *Dialoog over de goddelijkheid van Jezus uit de Bijbel*; en: H.M. Baagil, M.D., *Moeslim v Christen Dialoog*.
- ²³ Soerat foeSSilat: 41,53.
- ²⁴ Maneh Hammad Al-Johani, *Jezus in de Kor'an* (vertaald door J. Ploeger), 37.
- ²⁵ Bediüzzaman Said Nursi in zijn Risale-i-Nur, Letters, Seeds of Reality, 544.
- ²⁶ I Timoteüs 3,14.
- ²⁷ Ik bedenk maar een naam.

lied van de week

Lied van de week:

Het lied van de week voor zondag 19 juni is lied 91 uit het Liedboek. Een bespreking daarvan heeft gestaan in De Reformatie van 13 oktober 2001.

uit de kerken

Kampen - beroepbaar: J. Oosterhuis, Tijn 49, 8265 DW te Kampen, tel: 038-3318670

Harderwijk - S. de Bruine uit Barneveld mag vanaf september in de kerken van de classis Harderwijk rondpreken, aldus een verslag van de classis Harderwijk. Het rondpreken houdt verband met een studietraject, omdat hij predikant wenst te worden via artikel 8. Dit artikel in de kerkorde regelt toelating tot het predikambt van mensen met bijzondere (singuliere) gaven. Over de begeleiding en de duur van het traject voert de classis nog overleg met de Theologische Universiteit van Kampen.

Tilburg - scriba: A. Rienks, Johann Kuhnastraat 8, 5144 GT Waalwijk

Bij de vrijgave van de Nieuwe Bijbelvertaling

Toespraak van de preses op de Generale Synode

Onze synode heeft dankbaar het geschenk van de Nieuwe Bijbelvertaling aanvaard. En geeft haar nu met een hartelijke aanbeveling door aan de kerken.

P. Niemijer ■

Al in 1990 stemde de synode van Leeuwarden in met het voornemen van het NBG tot een nieuwe bijbelvertaling als vervanging van de vertaling van 1951 die we tot dusver gebruiken. Kerkleden hoeven zich nu dan ook niet 'overvallen' te voelen door de komst van de NBV. Deputaten bijbelvertaling hebben in de afgelopen 15 jaar telkens weer verslag gedaan van hun bevindingen en steeds weer heeft de synode de blik vooruit gehouden.

Nu is de NBV verschenen. In korte tijd is ze door deputaten gecontroleerd aan de hand van de uitgangspunten die de synode van 1990 al had vastgesteld en die ook op geen enkele synode zijn aangevochten. Daarmee hebben deputaten de kroon mogen zetten op een heel karwei dat de afgelopen 15 jaar heeft plaatsgevonden. Graag zeg ik deputaten hartelijk dank voor hun werk. Het moet ook voor hen een bijzonder moment zijn.

Niet alleen voor onze deputaten is de nieuwe bijbelvertaling een enorm project geweest. We feliciteren het NBG van harte met het resultaat van hun inspanningen. Nooit eerder zijn zo veel kerken en groepen van mensen bij een bijbelvertaling betrokken geweest. En ook nog nooit eerder is een vertaling zo transparant tot stand gekomen, met openheid naar zoveel kanten en met inbreng van zo velen. Duidelijk werd gecommuniceerd wat de gehanteerde vertaalprincipes waren en wat ze inhielden. Daarbij is zoveel mogelijk gewaakt voor starheid en vooringenomenheid. Er is heel veel advies gevraagd, van allerlei kanten, en dat is gewogen ook. Gaande het proces werd ingespeeld op nieuwe bevindingen. En tegelijk werd in het geval van bijstellingen de consistentie bewaakt. Dat er dan ook wel eens wat mis gaat, is niet zo verwonderlijk. Ik denk dat de insiders van het NBG heel wat anekdotische momenten kunnen noemen, waar achteraf smakelijk om te lachen valt. Bij in ieder geval één fout ligt dat anders. Ik doel op het feit dat bij de verschijning van de NBV *alleen* exemplaren beschikbaar kwamen *met* aanvechtbare inleidingen. Je kon geen bijbel kopen er zonder. Een vergis-

sing die ook door het NBG zelf betreurd wordt. We zijn blij dat er binnenkort edities komen zonder de gewraakte inleidingen.

Deputaten hebben de NBV getoetst aan de criteria van de synode van Leeuwarden en aan de criteria die het NBG zelf had vastgesteld. In hun uitgebreide rapport doen ze daarvan op een objectieve manier verslag. Ze noteren prachtige vondsten, goede leesbaarheid, zorgvuldigheid en betrouwbaarheid. Maar ze leggen ook de vinger bij teksten die ze graag anders vertaald hadden gezien. De vertaling is niet te beschuldigen van anti-gereformeerde sentimenten. Maar de vertalers misten op een aantal punten wel duidelijk een gereformeerde antenne. In verschillende ingezonden brieven werden dan ook kritische noten gekraakt. En niet altijd ten onrechte. Maar het geheel van de NBV en het ingebrachte commentaar afwegende, was de balans voor deputaten en synode duidelijk positief. In de komende tijd zullen ongetwijfeld meer negatieve punten ontdekt worden in de NBV. Maar ook meer positieve! En dus komt de balans niet in gevaar.

Het lijken wat zuinige opmerkingen. Maar ze doen niets af van onze dankbaarheid. Want niemand moet denken dat - of doen alsof - er tegen de vertaling van 1951 géén bezwaren waren aan te voeren.

De NBV levert bovendien belangrijke winst op. Ik denk aan de inbreng van prof. Van Houwelingen in de eerste ronde.

Het is een vertaling in ons eigen Nederlands. Verlost uit de stramheid van 1951 gaan teksten ineens spreken. En passages die je voorheen per vers las, daarin blijf je nu doorlezen, benieuwd hoe het verder gaat. Allerlei passages en zinnen die ons vertrouwd waren en daarvoor ook wel eens afgesleten waren, zijn verrassend verwoord, zodat er nieuwe schatten uit de bijbel opgedolven kunnen worden. Soms blijkt je wel ineens een bepaalde bewijstekst of een bepaalde uitdrukking die steun bood aan een deel van de gereformeerde leer kwijt te zijn. Dat is even schrikken! Maar bij het lezen van heel de bijbel blijkt dan telkens

weer dat onze leer gelukkig niet stoelt op één - misschien ook nog eens aanvechtbare - vertaling van één tekst, maar berust op het geheel van de Schrift. En waar die Schrift als geheel nu in een helderder taalkleed voor ons ligt, geldt dat ook voor het onderwijs van de Schrift zoals dat in de gereformeerde belijdenis is samengevat. Het fundament van onze belijdenis wordt in de NBV veel helderder en toegankelijker verwoord. En daarmee is de NBV een belangrijke steun voor de gereformeerde leer. Helder vinden we verwoord wat nodig is tot Gods eer en ons behoud.

Fijn is ook dat er nu weer een vertaling beschikbaar is die overal gebruikt kan worden: in de kerk, en thuis en op school. Wat dat betreft was er de laatste decennia een ongewenste situatie ontstaan met allemaal verschillende vertalingen. Met deze nieuwe vertaling wordt het weer mogelijk overal dezelfde vertaling te lezen, zodat die zich in ons hoofd en hart kan nestelen en ons geestelijk eigendom kan worden. Wat hebben we dat juist vandaag nodig!

Ook het feit dat we geen aparte bijbel hebben als kerk, maar één die we delen met andere kerken en met de samenleving, is van belang. Natuurlijk kun je ook met een eigen vertaling de samenleving dienen. Maar dat wekt al gauw de indruk van een geheime code. En het maakt ons publieke getuigenis moeilijk na te rekenen. Vandaar dat we blij zijn dat er nu een vertaling is die in heel de samenleving gebruikt wordt. En die ons getuigenis voor iedereen controleerbaar maakt.

Wij danken nogmaals het NBG en onze deputaten voor al het werk dat gedaan is. Bovenal gaat onze dank uit tot God, die de kracht en de deskundigheid gaf die nodig waren. Ook als vertalers dat mogelijk zelf niet beamen, danken ze hun capaciteiten wel aan de Here. Laat me de bede mogen uitspreken dat het Woord van God mee door deze vertaling zijn heilzame kracht zal bewijzen in bekering, geloof en volharding bij allen die God daartoe bestemd heeft.

Ds. P. Niemeijer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Den Helder en op dit moment voorzitter van de Generale Synode.

PERSBERICHT

ToerustinGcongres

Op 2 en 3 september 2005 vindt zo God wil – ToerustinCongres 2005 plaats. Locatie: Conferentiecentrum De Betteld te Zelhem. Deze conferentie is een vervolg op kerkenradendagen die Steunpunt Gemeentebouw in het verleden organiseerde. Onder het motto “Delen en/of Helen” bieden we twee dagen lang toerusting bij pastoraat in complexe situaties zoals huwelijksmoeiten en echtscheidingsproblematiek, jongeren in relaties en seksualiteit, gehandicapten gemeenteleden en hun relaties, homoseksuele gemeenteleden en hun familie.

Met het ToerustinGcongres 2005 in het eerste weekend van september, willen organisatoren een inspirerende en bemoedigende start geven aan het nieuwe pastorale seizoen. Referaten zijn na afloop beschikbaar op DVD. Samen met programma's voor gemeenteavonden of huiskringbijeenkomsten is de DVD in de eigen gemeente te gebruiken. Om, na afloop van het congres, met gemeenteleden en ambtsdragers uit de eigen gemeente door te spreken over de pastorale roeping, die zij hebben – ook als het moeilijk is geworden.

Medewerkenden zijn o.a. Kees de Ruijter, Peter van De Kamp en Adrian H. Verbree. Naast Bert Reins, Berber Wesseling, Jaap Boerma, Anne Jan Kruizinga, Anita Bredewold en vele, vele anderen. Een congres met inspirerende en praktische bijdragen. Muziek, drama, ontmoeting – georganiseerd vanuit de drijfveer om gemeenteleden en ambtsdragers die zich geroepen voelen pastoraal om te zien naar anderen, toe te rusten tot dit werk. In praktische, spirituele en emotionele zin. Tot opbouw van de gemeente – tot eer van God.

Op dit moment is het programma nog volop in ontwikkeling. Met veel bekende en minder bekende sprekers zijn we nog in onderhandeling over hun deelname. Surf voor het meest actuele inzicht in het programma: naar www.toerustingcongres.nl

Een gevarieerd menu

synode impressies

‘De liefde van de man gaat door de maag’ - aldus het spreekwoord, en aangezien de Generale Synode uit 36 mannen bestaat ...

L.E. Leeftink ■

Maar hoe je het ook wendt of keert, het kan haast geen toeval zijn, dat sinds 3 juni de agenda van de synode een zeer gevarieerd menu laat zien. Volgens insiders heeft dat mede te maken met het feit, dat we vanaf diezelfde datum, 3 juni, onze warme maaltijden niet meer nuttigen in de stille zalen van een nabijgelegen bejaardenoord, maar nog eens extra in de watten gelegd worden door ons fantastisch kosters-echtpaar, die nu ook dit laatste stukje van de catering voor zijn (100%) en haar (nog eens 100%) rekening genomen heeft.

De rest van de synode wordt dus smullen! En dan bedoel ik uiteraard de agenda. Die was, zoals gezegd, afgelopen week uiterst gevarieerd. Vandaar dat ik ‘m maar gewoon in chronologische volgorde afwerk.

Samen naar catechisatie

Als eerste onderwerp stond een aantal appèlzaken op de agenda. Meestal vinden die plaats achter gesloten deuren vanwege het vertrouwelijke karakter. Soms gaat het om een uitspraak van een classis en dan is de bespreking openbaar. Zo ook afgelopen vrijdag: de Gereformeerde Kerk van Katwijk was in appèl gegaan tegen de uitspraak van de classis Amsterdam - Leiden. Wat was er gebeurd? De kerken van Amsterdam hadden de classis geïnformeerd, dat ze vanaf september 2002 gingen samenwerken met de CGK en de NGK op het terrein van de catechisaties. Daarmee had de classis ingestemd. Probleem was dat er met de CGK wél, maar met de NGK nog géén sprake was van wederzijdse kerkelijke erkenning. Daarom vond de kerk van Katwijk, dat het geven van gezamenlijke catechisatie in dit geval een ‘wezenlijke beleidsbeslissing’ is, en daarvoor moet je als kerk eerst expliciet toe-

stemming van de classis vragen. Maar zowel de classis als de P.S. als de deputaten appèlzaken vonden, dat dit in deze situatie wel gekund had, maar niet persé noodzakelijk is, omdat het hier niet om een onderwerp gaat, die de gezamenlijke erediensten raakt en omdat de classis hierover wel uitvoerig geïnformeerd is. De synode nam met 18 tegen 12 het voorstel van deputaten appèlzaken aan. Met in het achterhoofd, dat in de nieuwe kaders voor samensprekingen deze zaak wél genoemd gaat worden.

Seksueel misbruik in kerkelijke relaties

Binnen onze Gereformeerde Kerken komt seksueel misbruik helaas nog steeds voor. De synode besloot met algemene stemmen het werk van deze deputaten goed te keuren. Er is samen met de CGK en de NGK een ‘Meldpunt Seksueel Misbruik’ opgericht, dat nu al haar vruchten afwerpt. In het N.D. van zaterdag 4 juni stond een uiterst lezenswaardig interview met vaste contactpersoon van het Meldpunt, zr. Corrie Blijdorp-Kodde. Naar aanleiding van een paar brieven uit de kerken besloot de synode op een enkel puntje de regelingen van de klachtencommissie en de beroepscommissie aan te vullen. Verder kregen deputaten de opdracht om in de komende drie jaren vooral de aandacht te richten op voorlichting en preventie. Als dat onderdeel ook ‘op de kaart’ staat, kunnen de werkzaamheden van het deputaatschap in 2008 misschien worden beëindigd. Dat is ook wat deze deputaten zelf willen.

De plaats van gehandicapten in de kerk

De synode besloot ook, dat een ander deputaatschap in de komende

drie jaar zijn activiteiten mag afbouwen. In de afgelopen drie jaren kenden we ‘Deputaten Integratie van mensen met een handicap’. Zij stelden voor om een soort steunpunt in te stellen en die bij ‘Dit Koningskind’ onder te brengen. Dit steunpunt zou dan de volgende drie taken krijgen:

- werken aan voor catechese- en bijbelstudie-materiaal.
- onderzoek en advisering m.b.t. de plaats van gehandicapte broeders en zusters in de plaatselijke gemeente.
- een platformfunctie vervullen voor informatie-uitwisseling.

Dit zou jaarlijks rond de € 55.000 gaan kosten.

Het belangrijkste argument hiervoor was, volgens deputaten, dat er speciale aandacht *vanuit de kerken* en in opdracht van de kerken moet zijn voor mensen met een handicap’.

Het eerste punt werd door alle synodeleden gedeeld: er is gelukkig ook veel aandacht vanuit de kerken voor deze broeders en zusters.

Van het tweede punt was de synode niet overtuigd. Binnen onze kerken kennen we immers ‘Dit Koningskind’. Die vereniging heeft veel kennis in huis, heeft in bijna elke plaatselijke gemeente een contactpersoon en zit jaarlijks met het Diaconaal Steunpunt om tafel en t/m 2003 werd er jaarlijks een diaconaal quotum vastgesteld.

Daarom besloot de synode met algemene stemmen, deputaten de opdracht te geven om bovengenoemde drie activiteiten door een werkgroep te laten opstarten en ergens anders onder te brengen en het werk van dit deputaatschap in 2008 af te bouwen. Ook besloot de synode met twee stemmen tegen om hiervoor geen professionele kracht aan te stellen. De werkgroepen moeten net als bij andere deputaatschap-

pen door vrijwilligers bemand worden.

Voor deputaten was dat wel even slikken, maar ik geloof dat de synode terecht gezegd heeft, dat niet elke activiteit binnen onze kerken ook persé onder verantwoordelijkheid van de generale synode hoeft te vallen. Zeker niet als je al goede belangenbehartigers hebt voor onze broeders en zusters met een handicap.

Nieuwe kaders voor kerkelijke eenheid

Hoe gaat het met de samensprekingen in onze kerken? In 1996 stelde de GS van Berkel en Rodenrijs voor het eerst het 'kader voor plaatselijke samensprekingen' vast. Sindsdien is er veel veranderd. Veel kerken vinden dat de kaders knellen, terwijl er plaatselijk wel herkenning plaats vindt op basis van Schrift en belijdenis.

Zoals ik u al eerder vertelde, in het verslag dat in nr. 34 van dit blad stond, waren deputaten het niet helemaal eens over de invulling van het nieuwe kader. Maar onder leiding van de synode-commissie en met hulp van prof. M. te Velde kwamen deputaten in de afgelopen week met een nieuw voorstel, waar ze unaniem achter konden staan. Gelukkig maar, want over zo'n belangrijke zaak als het zoeken van kerkelijke eenheid moet je niet lopen steggelen.

Bij de bespreking van dit voorstel was het nog wel even de vraag, of deputaten wel met deze ingrijpende herziening mochten komen. Ds. H. Pathuis was van mening, dat deputaten voor de komende drie jaar de opdracht mee zouden moeten krijgen om het bestaande kader tegen het licht te houden op grond van de signalen uit de praktijk. Na een uitvoerige discussie over dit tegenvoorstel besloot de synode uiteindelijk toch (met 6 stemmen tegen) het bestaande kader nu al ingrijpend te herzien.

Vervolgens is een begin gemaakt met de bespreking van de nieuwe regelingen. Jazeker, het zijn er weer twee geworden, maar nu niet als voorstellen van de meerderheid tegenover de minderheid, maar één voor de CGK, omdat we met hen landelijke overeenstemming hebben, en één voor de overige contacten, voor wie dat niet geldt. Beide regelingen brengen een afgewogen en verantwoorde samenhang

aan tussen plaatselijke en landelijke besluitvorming, zeggen de deputaten. En dat klopt ook wel. Duidelijk is wel, dat we in de afgelopen 10 jaar een verschuiving hebben meegeemaakt van een nadruk op landelijke eenheid naar het werken aan plaatselijke eenheid. Daarin moet je altijd zoeken naar een balans. En die is er nog steeds, omdat de binding aan de gereformeerde belijdenisgeschriften uitdrukkelijk gewaarborgd blijft. De discussie op de synode gaat vooral over de vraag, hoe ver je met die plaatselijke samenwerking mag gaan, als er landelijk geen schot in het streven naar kerkelijke eenheid zit. Dat gesprek is nog niet afgerond. Wordt vervolgd dus!

Avondmaalsviering door militairen - wanneer en waar?

Op zaterdag werd het rapport van deputaten Geestelijke Verzorging Militairen besproken. Zij stellen voor dat de krijgsmachtpredikanten de bevoegdheid krijgen om in uitzonderingssituaties de sacramenten te mogen bedienen. Nu had de GS van Leusden in 1999 bepaald, dat het hier om 'crisis- en oorlogsgebieden' ging. De GS van Zuidhorn sprak in 2002 uit, dat dit besluit niet in strijd was met de Schrift, de belijdenis en de kerkorde, omdat het hier een 'hoogst uitzonderlijke situatie' betreft.

In de afgelopen jaren hebben de beide dienstdoende krijgsmachtpredikanten met deze regeling moeten werken, en dat ging hen niet gemakkelijk af. De termen 'oorlogs- en crisisgebieden' dekken niet het huidige spectrum van uitzendingen door militairen. Daarom stellen deputaten voor om de uitzonderingssituaties als volgt te herformuleren: 'waarin militairen langdurig geïsoleerd zijn van hun regulier kerkelijk leven'. In zulke situaties stellen deputaten voor, dat de sacramenten bediend kunnen worden, wanneer dat begeerd wordt en er gelegenheid voor bestaat.

Dat leverde een flinke discussie op. Na de eerste ronde is nog helemaal niet duidelijk, of de synodeleden zich in meerderheid kunnen vinden in deze verbreding van de uitzonderingssituatie. Is 'langdurig geïsoleerd' net zo uitzonderlijk als 'met de dood voor ogen'? Inhoudelijk kwam de vraag naar boven, of het Avondmaal vooral verbonden is aan de Woordbediening, of dat het Avondmaal met name gevierd moet

worden in de gemeente. Ook hiervan geldt: wordt vervolgd.

Drie tenslotte's

Kort en krachtig nog drie items als afsluiting:

1) De synode nam unaniem de voorstellen van Deputaten Dienst en Recht over. Zij mogen in de komende jaren de begeleiding van beginnende predikanten voortzetten en ook predikanten en kerkenraden gaan helpen in conflictsituaties. Daarvoor is een 'Commissie van Beroep ingesteld met verregaande bevoegdheden. Ook zal er worden gewerkt aan de mobiliteit en de doorscholing van de predikanten. Tenslotte sprak de synode haar steun uit voor het initiatief van het Platform van de Commissies van Beheer om te komen tot een professioneel Steunpunt Kerkelijke Beheerszaken. De synode vond wel dat gekeken moest worden naar de wenselijkheid en mogelijkheid om zo'n steunpunt kerkelijk in te bedden. Anders krijg je 'ontkerkelijking' van het predikantschap, doordat allerlei andere instanties zich met het functioneren van predikanten gaan bezighouden.

2) Deputaten Kerkmuziek presenteren hun rapport. Ze willen de komende jaren graag 120 nieuwe gezangen presenteren aan de kerken, waarvan 60 uit het Liedboek en 60 uit andere bronnen of uit eigen kring. Ook vragen zij de synode om een uitspraak te doen over de plaats van 'opwekkingsliederen' in een gereformeerde liedbundel.

3) Deputaten Financiën en Beheer presenteerden ook hun rapport. Ze zijn nu zes jaar actief. Voor die tijd waren er veel financiën en was er weinig beheer. Nu is dat omgekeerd: veel beheer en afstemming, en weinig financiële rompslomp voor de boekhouders.

Ds. L.E. Leefink is predikant van de Gereformeerde Kerk te Nijmegen en op dit moment verslaggever van de Generale Synode